

Lidija Bogović
Zagreb

ČAKAVŠTINA: ČAKAVSKI IDIOMI I HRVATSKI JEZIČNI IDENTITET

Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanoga 21. rujna 2015. u Splitu,
ur. Sanja Vulić, Književni krug Split, 2020.

Književni krug Split je u travnju 2020. u ediciji *Knjiga Mediterana* objavio zbornik *Čakavština: Čakavski idiomi i hrvatski jezični identitet*. Zbornik koji je uredila Sanja Vulić sadrži radove nastale na temelju izlaganja na znanstvenom skupu istoga naslova, koji je održan u Splitu 21. rujna 2015. i predstavlja vrijedan prinos, u današnje vrijeme izrazito potrebnim, istraživanjima hrvatske dijalektologije. Prema riječima urednice na skupu se razmatrala stara, ali uvijek iznova izazovna tema istraživanja čakavskih idioma te pisanih spomenika i književnosti na čakavštini u prošlosti i sadašnjosti. Radovi u Zborniku podijeljeni su u dvije cjeline, prva cjelina naslovljena je »Čakavština u prošlosti i sadašnjosti«, a druga »Suvremeni čakavski mjesni govori (metodologija istraživanja, dijalektološki pristup) i suvremena popularna čakavska pisana riječ«. Svi su radovi prošli postupak znanstvenoga recenziranja te je na temelju recenzija izvršena znanstvena kategorizacija radova u Zborniku.

Prva cjelina počinje radom »Čakavnost najstarijih hrvatskih jezičnih potvrda« autora Amira Kapetanovića s Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu. Rad se temelji na istraživanju dijela starohrvatskih jezičnih potvrda, koje nisu isključivo u najstarijim tekstovima na hrvatskom jeziku. Autor je među prikupljenim starohrvatskim potvrdama koje datiraju od XI.

do XV. stoljeća izdvojio one koje se mogu smatrati najstarijim čakavskim, a prilikom analize tih potvrda u obzir je uzeo njihov uži i širi kontekst i mogućnost nejednoznačnih interpretacija. Najstarije potvrde slavenskoga jezika Hrvata ne poklapaju se s počecima hrvatske književnosti. Od IX. do XI. stoljeća bilježene su slavenske riječi u različitim inojezičnim tekstovima, a u nedostatku boljega operativnoga naziva te potvrde nazivaju se ranohrvatskima jer pripadaju ondašnjim Hrvatima, ali treba naglasiti da nastaju u općeslavenskom jezičnom razdoblju. Autor navodi kako prastare jezične potvrde iz toga razdoblja ukazuju na to da je slavenski vernakular predaka Hrvata bio drugačiji od onoga u očuvanim mlađim starohrvatskim tekstovima i da je jezik do XI. stoljeća prošao kroz niz mijena i preoblikovanja. Autor u radu donosi i analizira niz primjera na temelju kojih zaključuje da ranohrvatske jezične potvrde do XI. stoljeća nemaju isključiva obilježja čakavnosti, a prve se razlikovne čakavske značajke javljaju uspostavom čakavske narječne sastavnice hrvatskoga jezika u XII. i XIII. stoljeću.

Sanja Vulić, s Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, u radu »Što nam danas znači čakavština« osvrće se na razloge porasta popularnosti čakavštine u novije doba nakon dugoga razdoblja stagnacije. Analizirajući i uspoređujući dva čakavska mjesna govora, govor grada Hvara i govor Vrbnika na otoku Krku, upozorava na odnos čakavskoga sjeverozapada i jugoistoka. Na razini pojedinih konkretnih mjesnih govora nije rijetkost da je jedan jugoistočni čakavski mjesni govor po svojem jezičnom sustavu srodniiji nekomu konkretnomu štokavskom mjesnomu govoru, a neki konkretni sjeverozapadni čakavski govor srodniiji nekomu konkretnomu kajkavskom mjesnomu govoru. U izboru velikoga broja primjera autorica ukazuje na bitno različita rješenja u dvama čakavskim govorima i utvrđuje kako nije moguće govoriti o jedinstvenom čakavskom sustavu na koji se pozivaju oni koji neoprezno pogrješno govore o posebnom čakavskom jeziku. Autorica dalje ističe da se naziv *čakavski* u narodu prihvaća tek tijekom XX. stoljeća, a da se do tada mjesni govor nazivao ili *hrvatski* ili po imenu mjesta kojemu govor pripada, navodeći i primjere iz hrvatske dijaspore, ali i one iz djela hrvatske književnojezične baštine. Također, upozorava na različitost obalnih i otočkih čakavskih govora sjeverne i srednje Dalmacije i štokavskih obalnih govora na tom području. Autorica ističe kako je važno obuhvatiti i razumjeti cjelovitu jezičnu prošlost i sadašnjost, temeljenu na hrvatskoj pisanoj tradiciji i na konkretnim mjesnim govorima te da je jedini ispravan pristup

sagledati čakavštinu kao dio hrvatskoga jezika u prošlosti i sadašnjosti. Za to je potrebno poznavanje velikog broja mjesnih govora, ali i očuvanih govora u hrvatskoj dijaspori, kao i poznavanje jezika hrvatskih pisaca, osobito onih iz razdoblja od XIV. do XVII. stoljeća s obzirom da se tada pisani jezik uvelike temeljio na organskim idiomima.

U radu »Hibridne složenice i lingvistički kalkovi u čakavskim govorima (kao posljedica hrvatsko-talijanskih jezičnih dodira)« Ljerka Šimunković s Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu piše o jakom utjecaju talijanskoga jezika ili njegovih varijanata na čakavske govore u prošlim stoljećima. Dugotrajni dodiri hrvatskoga i talijanskoga jezika posljedično su stvorili hibridne složenice i nove hibridne riječi u čakavskim govorima. Proces asimilacije talijanskih elemenata na dalmatinskom tlu pokazuje da je i domaći element jednako tako sudjelovao u tom procesu te se njegov utjecaj realizirao u pojavi integracije i aklimatizacije. Novonastale oblike motivirane posuđenicama autorica, prema hrvatskoj lingvističkoj tradiciji, naziva hibridnim složenicama. U drugom je dijelu rada autorica obradila lingvističke kalkove koji nastaju kao rezultat kulturnih razmjena i lingvističkih interferencija. Kao građu za istraživanje koristi popratne tumače riječi uz tekstove Marka Uvodića, Miljenka Smoje i Sonje Senjanović-Peračić. Autorica je u radu analizirala najizrazitije primjere koji se odnose na hibridne složenice i lingvističke kalkove u čakavskim govorima na području Splitske županije ističući da talijanski ili mletački jezični element nije u cjelini imao utjecaj na sustav hrvatskoga jezika kakav bi se mogao očekivati s obzirom na dugotrajne dodire tijekom povijesti. Šimunković zaključuje da se osobine čakavskih govora koje su temeljene na hrvatsko-talijanskim dodirima u svagdanjem govoru postupno gube, ali ih se može naći u rječnicima ili književnim tekstovima pisanim na čakavskim mjesnim govorima.

Marijana Alujević s Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu istraživanje za svoj rad »Iskoristivost romanskoga leksičkoga fonda splitskoga govora u glotodidaktičke svrhe« temelji na pretpostavci da je olakšano razumijevanje dijela vokabulara talijanskoga jezika, kao i potencijalna prednost prilikom njegova usvajanja kod govornika splitskoga mjesnoga govora uvjetovana geografskim, povijesnim i kulturološkim razlozima. Prisutnost romanskih posuđenica u splitskom govoru čini dio fonda talijanskoga jezika bliskim i jednostavnim za razumijevanje, što se odražava i na pedagoški kontekst. Istraživanje kod ispitanika učeničke dobi provedeno je u skladu s

malobrojnim stranim studijama koje su se bavile utjecajem dijalekata materinskoga jezika na učenje stranoga jezika. Empirijskim nalazima autorica je utvrdila temeljnu pretpostavku da su splitski ispitanici u većem broju slučajeva uspješniji u određivanju značenja talijanskih riječi s kojima se prvi put susreću u odnosu na ispitanike s govornih područja u kojima se ne bilježi značajnija prisutnost talijanizama. Autorica zaključuje da primjena nastavnih metoda na leksičkoj razini kod talijanskoga kao stranoga jezika i splitskoga mjesnoga govora može pridonijeti razvoju leksičke sastavnice jezične kompetencije govornika splitskoga govora na talijanskom kao stranom jeziku.

Drugu cjelinu Zbornika započinje Irena Miloš, s Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu, radom »Metodološka načela u istraživanju čakavskih govora«. Prema riječima autorice temeljna su metodološka načela pri istraživanju organskih idioma višeslojna i uključuju poznavanje mnogih jezičnih i izvanjezičnih podataka. U radu se razmatra metodologija terenskih istraživanja u dijalektologiji. Autorica smatra da se postupci terenskoga dijalektološkoga rada trebaju prilagođavati, a na pojedinim razinama i proširiti interdisciplinarno. Ističe da se temeljni ciljevi dijalektoloških istraživanja nisu promijenili, ali veća i sveobuhvatnija istraženost govora omogućuje prelazak na druge jezične razine i nudi mogućnost komparativnih analiza, čemu teži svaki dijalektolog, jer ga to približava cjelovitoj jezičnoj slici hrvatskih narječja. Na temelju primjera pokazuje da ne postoji tipsko i unaprijed zadano istraživanje govora, iz čega proizlazi da se metodologija terenskoga istraživanja uz prethodna dostupna znanja oblikuje te prema potrebi mijenja ili prilagođuje tijekom terenskoga rada, što rezultira cjelovitom jezičnom slikom određenoga govora.

U radu »Jezične posebnosti Kućišta na zapadnom dijelu poluotoka Pelješca« Marijana Tomelić Ćurlin, s Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu, analizira jezične značajke govora Kućišta na fonološkoj i morfološkoj razini. Pelješku narječnu situaciju karakterizira isprepletenost dvaju narječja, čakavskoga i štokavskoga, te podjela poluotoka na zapadni, čakavski, i istočni, štokavski, dio. Osim medija i sredstava javnoga komuniciranja na temeljnu strukturu kućiškoga govora utjecala je i bliskost sa susjednim novoštokavskim govorima. Na temelju analize autorica je ustanovila kako je današnji kućiški govor, premda pripada južnočakavskom ikavskom dijalektu, prožet mnogim štokavskim elementima, koji supostoje uz izvorne

čakavske. Cilj rada, prema riječima autorice, bio je upozoriti na ugroženost dijalektnih značajki naših organskih govora i utvrditi koliko se, unatoč takvu golemu utjecaju, one mogu očuvati.

Rad »Morfološke jezične značajke neobjavljene pjesničke zbirke griškoga pjesnika i šansonijera Nevena Barca« Martine Bašić, iz Zavoda za lingvistička istraživanja Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, posljednji je rad u Zborniku. Pjesme Nevena Barca pisane su na griškom idiomu koji pripada ikavsko-ekavskomu dijalektu čakavskoga narječja. Autorica je s jezikoslovnoga aspekta opisala njegovu neobjavljenju zbirku pjesama *Za povjedit i kantät*, a uz vlastita terenska istraživanja u obzir je uzela postojeće objavljene dijalektološke opise govora Grižana smještenih u središtu Vinodola. Jezičnom je analizom na morfološkoj razini autorica potvrdila da je Neven Barac u jeziku pjesama ostao dosljedan svomemu mjesnomu govoru koji pripada ikavsko-ekavskomu dijalektu čakavskoga narječja. Osim što je promovirala Nevena Barca kao umjetnika autorica je lingvističkom analizom njegova izričaja pokazala većinu nepromijenjenih starih čakavskih značajki. Taj je dokaz suprotan vjerovanju starijih govornika vinodolske čakavštine da su stare čakavske jezične značajke u mlađih govornika zaboravljene ili u potpunosti promijenjene.

Radove u Zborniku recenzirali su vrsni znanstvenici s čak pet hrvatskih sveučilišta (iz Zagreba, Splita, Rijeke, Zadra i Osijeka). Radi lakšega snalaženja i pronalaženja potrebnih podataka Zbornik je opremljen kazalom osobnih imena i kazalom geografskih pojmova.

Iz svega navedenoga vidljivo je da se radi o Zborniku uređenom po znanstvenim standardima struke. Osnovni je zadatak Zbornika bio učiniti hrvatsku dijalektologiju još aktualnijom. Zbornik donosi nove znanstvene spoznaje, stvarima pristupa na nov način te otvara nova pitanja. Time potiče na nova istraživanja čakavštine u budućnosti.